

UNITAT DIDÀCTICA
SECUNDÀRIA SEGON CICLE

Carmelina Sánchez-Cutillas

Carmelina Sánchez-Cutillas (Madrid, 1927 - València, 2009) és una de les escriptores més interessants de la nostra cultura contemporània. Fou historiadora, poeta i narradora al llarg de la segona meitat del segle xx.

Des de molt menuda va ser una persona apassionada pels llibres, les biblioteques i les històries antigues que li contava el seu avi. El seu llibre més celebrat és un recull de narracions de la seua infantesa a Altea (la Marina Alta), *Matèria de Bretanya* i va escriure també diversos llibres de poemes i d'història.

L'any 2020 ha estat declarada "[Escriptora de l'any](#)" per l'Acadèmia Valenciana de la llengua.

En aquesta unitat coneixeràs alguna de les facetes de Carmelina Sánchez-Cutillas. Tindràs moltes propostes de treball, però no cal que les realitzes totes!

Tria'n aquelles que s'acosten més als teus interessos o als del professorat.

L'AUTORA

"ESBÓS DE CURRÍCULUM* SENSE DATA"

Sóc Carmelina Sánchez-Cutillas i em coneix prou gent; però com que els **coneguts** ja estan assabentats de la meua vida i als altres em sembla que no els interessa massa, pense que no cal haver d'aparellar el meu "curriculum vitae". A tot això afegiré que no m'agrada gens parlar de **prebendes** ni **oripells** -no per una falsa **modèstia**, sinó perquè l'escassetat de títols abat el meu orgull.

I així em presente ara, amb les mans mig buides, aprenents de moltes coses i mestre de cap d'elles; o millor encara, fent meues les paraules de misser Ferran Valentí, aquell humanista del 500 que es describia com a "**inerudit deixeble** dels deixebles".

Pregue, somric i fins i tot maldic en valencià, però per culpa del destí no vaig nàixer a Altea, ni a València, ni a Alacant. Malgrat tot, sóc plenament Mediterrània.

No puc negar que m'agrada escriure i que tinc alguns llibres publicats. Sé una miqueta d'història i de literatura medievals, però açò deu d'ésser perquè em trobe més identificada amb aqueixa època que no pas amb aquesta, de la qual estic tan dramàticament desarelada.

De tant en tant faig un poema; un poema rebel i angoixat.

Estic casada i tinc dues filles i dos fills. I sempre que ho dic em ve al cap el romanç català de n'Esclavina:

"Petiteta l'han casada
la filla del Carmesí
de tan petita que n'era..."

Coses!

Estime la mar, el riu i la pluja, l'Aitana i el Puigcampana, els ocells i els fets petits de cada dia. Per això m'atreu "l'estament ciutadà": el dels nobles i el dels generosos i el de la clerecia, no. I sempre estic al costat dels vençuts.

***Curriculum vitae**: Document on una persona presenta per escrit de manera cronològica el que ha fet fins al moment.

PARLEM

- Quina raó dona Carmelina per no fer un CV habitual?
- Quins aspectes de la seua vida tria per contar?
- Intenteu fer un "perfil psicològic" de Carmelina

INVESTIGA

- Busca en internet la biografia “oficial” de Carmelina Sánchez-Cutillas
- Ja saps què és un *currículum vitae*? Però saps per a què serveix? Quants tipus de CV existeixen? Quants en coneixes?

INTERPRETA

1. Per què no li agrada a Carmelina parlar d’aquestes coses?
- prebenda: Ocupació molt lucrativa i de poca faena.
 - oripell: Ornament, generalment cosa de poc de valor i de molta aparença
2. Quin significat té l’expressió “l’escassetesa de títols abat el meu orgull”?
- que es considera una persona humil,
 - que no té cap estudi,
 - que es partidària del pacifisme.

3. Digues el significat de les paraules extretes del text i proposa un sinònim i un antònim de cada-una, tot seguint el model de l’exemple:

Paraula	Significat	Sinònim	Antònim
Inerudit	Persona no instruïda en una o diverses matèries.	illetrat	erudit
Conegut			
Modèstia			
Deixeble			

4. Quines circumstàncies i característiques la fan sentir “plenament mediterrània”?
5. Què vol dir l’oració que tanca el text: “I sempre estic al costat dels vençuts”?
6. Carmelina reproduceix els versos d’una cançó popular, n’Escrivaneta.

Petiteta l'han casada
la filla del Carmesí;
de tan petita que era
no se'n sab calçà i vestir.
Qui 'l ne té l'amor lo deixa;
qui no'l té, lo vol tenir

Escolta la versió que en va fer el grup [Celtas Cortos](#) per saber què li ha passat a n'Escrivaneta i fes un resum de la història que recull aquesta versió folk.

7. Per últim, si has llegit la biografia de l’autora, posa’t a prova i contesta de manera individual les qüestions següents:

- a) On va nèixer?
- ☐ Barcelona ☐ Madrid ☐ València ☐ Altea
- b) En quin any?
- ☐ 1961 ☐ 1918 ☐ 1927 ☐ 1998
- c) El seu avi era...
- ☐ Violoncelista ☐ Mestre ☐ Cisteller ☐ Historiador
- d) Va estudiar la carrera de:
- ☐ Filologia ☐ Art dramàtic ☐ Magisteri ☐ Filosofia i lletres
- e) Es casà molt jove i va tenir...
- ☐ tres fills ☐ dos fills i dues filles ☐ cap descendència ☐ una filla
- f) Des de l’any 1944 i fins al 1956, va col·laborar en:
- ☐ revistes del cor ☐ associacions veïnals ☐ revistes culturals ☐ premsa esportiva

Carmelina SC amb Sanchis Guarnier. © Fotografia: Luís del Romero, *La meva cambra més estimada*. Ed Vínicle, 2020

- g) Com a investigadora es va especialitzar en estudis sobre:
- ☐ Prehistòria ☐ Jaume I ☐ Poesia del s. xx ☐ Gastronomia

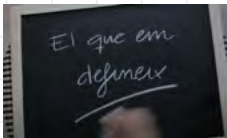
CREA

Fes la teua presentació, bé com una mena de currículum bé com a autobiografia (recorda: biografia d'una persona contada per ella mateixa).

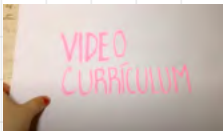
Per totes dues propostes, caldrà que planifiques el teu text:

- 1. Presenta't. Escriu les teues dades personals: nom i cognoms, edat, lloc i data de naixement, amb qui vius...
- 2. Primers anys: les dades interessants de la teua infantesa. Pots demanar ajuda a la família perquè et facen memòria.
- 3. Les teues rutines: què fas cada dia, què i on estudies, les teues amistats...
- 4. Interessos i gustos: què fas en el temps lliure, què és allò que més t'agrada fer, el que menys...
- 5. Els teus èxits: quines coses se't donen bé, en què tens interès, quines són les teues il·lusions...
- 6. Per acabar, pots contar alguna anècdota personal, algun desig, alguna por...

I una última decisió: t'hi atreueixes a fer-la en format audiovisual? Pots triar el format de vídeo currículum...

<https://youtu.be/YEiS4Sgic8g>

<https://youtu.be/70iSEMNVEM>

SÁNCHEZ-CUTILLAS, LECTORA

“No comprenc com la gent pot viure sense llibres. Per a mi la lectura és la força que em dona la vida. Podria viure amb un rosegó de pa, però amb llibres. Vaig dependre a llegir sent molt xicoteta, no per intel·ligència, sinó per curiositat de conèixer altres persones, altres mons, altres cultures. Segurament jo era massa tastaolletes, massa tafariera. Per això us demane que vosaltres sigueu tan tafariers com jo, i que trobeu als llibres la font de la vida.”

Luis del Romero Sánchez-Cutillas,
La cambra més estimada, ed.Vincle, (2020). p.31

- T'agrada llegir?
- Llegeixes per curiositat, per plaer o per obligació?
- Quin llibre recomanaries llegir als teus companys i companyes?

SÁNCHEZ-CUTILLAS, ESCRIPTORA

Carmelina Sánchez-Cutillas va escriure *Matèria de Bretanya*, una de les novel·les més llegides dels anys vuitanta (8 reedicions i més de 20.000 exemplars venuts fins a 1991), a més de diversos llibres de poemes, textos d'investigació històrica i més d'un centenar d'articles publicats en revistes.

I va ser llegida i premiada en el seu moment, encara que si busquem el seu nom o les seues obres en la majoria dels llibres de text no el trobarem o el trobem només citat -de moment!

Refresca la teua memòria: Quants escriptors coneixes? I quantes escriptores?

- Investiga, a través d'aquestes postals literàries de El Tempir, qui són aquestes “DONES VALENCIANES EN MAJÚSCULES”.

1. Completa la graella a la teua llibreta amb una breu ressenya biogràfica de les autores, indica quin va ser el seu treball i quins premis i reconeixements aconseguiren al llarg de la seua vida.

BIO: *Madrid, 1927 - València, 2009.*

OFICI: *historiadora, novel·lista i poeta.*

PREMIS: *Premi Andròmina de narrativa 1975.*

Finalista premi “València” de poesia els anys 1964 i 1969.

RECONeixEMENTS: *“Valenciana de l'any 2008 (Fundació Huguet). Escriptora de l'Any 2020 per l'AVL*

Maria Beneyto	Beatriu Civera	Matilde Lloria	Didín Puig	Matilde Salvador

2. El poemari de Carmelina, *Un món rebel* (1964) obtingué el guardó de finalista del Premi València de Poesia convocat per la Diputació de València i, cinc anys més tard, passaria el mateix amb *Conjugació en primera persona* (1969). Tots dos llibres van ser publicats per la mateixa autora després de fer pública certa polèmica.

“Jo sóc finalista de poesia en la nostra llengua. Discussió entre els jurats però a la fi triomfa la injustícia. (...) Jo em vaig presentar sense saber-ho ningú al premi eixe de la Diputació, amb Un món rebel, i sé que el meu llibre va armar tant de soroll perquè se n’anaren a la Facultat a preguntar per un possible autor. No me’l van donar per coses...”

Luis del Romero Sánchez-Cutillas,
La cambra més estimada, ed.Vincle, (2020). p.41-42

- Aquest no és un cas aïllat. L’any 1952, el jurat dels Jocs Florals de València havia retirat el primer premi a una altra poeta valenciana, Anna Rebeca Mezquita.

INVESTIGA

- Cerca informació sobre aquest fet a la premsa digital escrita Qui era [Anna Rebeca Mezquita](#), o a l’audiovisual [Valentes](#) d’À punt dedicat a l’autora.
- Penses que hi ha moltes generacions de dones oblidades i que aquest és un fet general que abasta tota la història i en totes les cultures? En coneixes més casos? Què en saps de la generació de les “sin sombrero”? Pots seguir el seu rastre als llibres de text?

INTERPRETA

- Amb tota aquesta informació elabora un text argumentatiu on expresses la teua opinió sobre les dones discriminades i silenciades pel fet de ser-ho.

3. Per la informació que comuniquen les portades, quin llibre t’agradaria llegir? Per què?

Recreació literària dels records d’infantesa, dels carrers, paisatges i gent d’Altea dels anys trenta.

Investigació sobre Pere el Cerimoniós.

L’autora reflexiona sobre l’experiència pròpia i el model de dona a la societat patriarcal.

4. Identifica aquests fragments amb els títols anteriors i relaciona’ls amb els gèneres literaris: narrativa, poesia, teatre o assaig.

1

CONJUGACIÓ EN PRIMERA PERSONA

Tinc al meu cor un formigueig de versos.
Les meues mans formiguen de versos,
i me les mire tothora i no hi veig res.

Hi ha dies que tem parlar amb els amics
i, fins i tot, tem mossegar el pa i la fruita
per no esvanir el formigueig de versos
que duc sota la pell i a flor de llavis.

Tinc a la gola, al pols, un formigueig de versos,
i a les cames també; aquestes cames
que pels versos em tremolen tan lleument
com si em llevàs de jeure amb un home, ara mateix

del llibre *Conjugació en primera persona*

Titol: _____
Gènere: _____

2

Els morts feien focs de flametes tremoloses, d’un verd blavós, i diu que les flametes eixien dels ossos llurs. I si caminaves de nit pel camí del cementiri, te n’ixien les llums al mig del camí i vinga de ballar com si les empentàs el vent, i era una dansa de flametes sense trellat, i per això la gent els anomenava focs follets. Però la nit del dia de Tots Sants les animetes dels morts s’escampaven pertot arreu, i el mateix te les trobaves ajocades al costat del Baluard, com en la platja o caminant pels tossals. I aleshores tothom es tancava a casa, i el més vell de la família passava els quinze misteris i els altres contestaven. I tota la nit llumejant les minetes; al toc de l’Ave Maria se n’encenia a cada casa un bon grapat, i aquell rotgile de flametes casolanes acarona l’enyorança que sentíem pels morts i la feia més suau. I en haver acabat els tres giravolts del rosari, els vells contaven coses d’apareguts, coses que no eren contes ni faules sinó històries veritables. Però si es callaven un moment, per tal d’alenyar o per encendre la cigarreta, per les esclatxes d’aquell silenci momentani penetrava tot seguit la veu de les campanes tocant a mort.

Titol: _____
Gènere: _____

3

Gairebé totes les cartes del present recull pertanyen al conjunt de les que hi eren signades amb el segell secret del Cerimoniós, el qual era usat especialment quan el rei viatjava i la Cancelleria es quedava rerassagada. També s'usava per tal de donar autenticitat a d'altres documents que tractaven de l'organització administrativa del Regne, però més sovint era destinat a les lletres procedents de la Cambra reial, per a les quals es va crear la fórmula diplomàtica de "lletra closa", caracteritzada per l'absència de formulismes...

Títol: _____
Gènere: _____

SÁNCHEZ-CUTILLAS, HISTORIADORA

“...abans de donar-se a conèixer com a poeta o narradora, Carmelina dedicà tot el temps lliure i tots els seus esforços a la investigació històrica, tal com havia fet Francesc Martínez Martínez (el seu avi)”.

Luis del Romero Sánchez-Cutillas
La meva cambra més estimada, ed.Vincle (2020). p.31

“

Carmelina passava molt de temps investigant documents històrics de l'Edat Mitjana a l'Arxiu del Regne de València, l'Arxiu Municipal, les llibreries de vell i la biblioteca familiar. Es va especialitzar en l'estudi de personatges històrics de la Corona d'Aragó (Jaume I, Sant Vicent Ferrer, Sor Isabel de Villena, les dones medievals, etc).

Com a historiadora, va participar a congressos internacionals amb ponències sobre la Corona d'Aragó. També va publicar articles de divulgació històrica a la premsa de l'època.

Els seus estudis també tenen com a centre d'interés la història de la literatura, sobretot medieval.

Caricatura de l'autora realitzada per un amic.
Forma part de l'exposició
"Des de les fronteres del silenci" preparada per l'AVL

INVESTIGA

- Investigueu qui són aquests personatges històrics tan admirats per la nostra autora:

	Jaume I
	Sibilla de Fortià
	Sor Isabel de Villena
	Sant Vicent Ferrer

SÁNCHEZ-CUTILLAS, DIVULGADORA CULTURAL

Carmelina Sánchez-Cutillas va dedicar gran part dels seus treballs a l'estudi d'institucions i persones destacades de la Corona d'Aragó, a partir de la documentació conservada als arxius de la ciutat de València. Com a historiadora, a més de la part més erudita del passat, li interessava també la recerca de les arrels en l'àmbit de la cultura popular i la seua divulgació en la premsa de l'època.

La seua obra literària, així com els articles de divulgació cultural que es conserven, entre altres documents gràfics i manuscrits, a les caixes de l'arxiu de la Biblioteca Valenciana Nicolau Primitiu, manifesten el seu interès per les tradicions valencianes: costums, festes, refranys, romanços, cançonetes...

- 1.** Llegeix els títols de les revistes on col·laborava assíduament Carmelina Sánchez-Cutillas i busca informació sobre la temàtica social o cultural que predominava a les seues pàgines:

<i>Pensat i fet</i>	
<i>Assumpta</i>	
<i>Sicània</i>	
<i>L'altar del Mercat</i>	
<i>L'altar de Russafa</i>	
<i>València-Fruits</i>	

- 2.** Explica en què consisteixen aquestes manifestacions populars de les quals se'n fa ressò Carmelina en alguns articles publicats a diferents diaris i revistes. Anota en quina època de l'any i en quin lloc se celebren, què se celebra o què representen i qui participa en la festa.

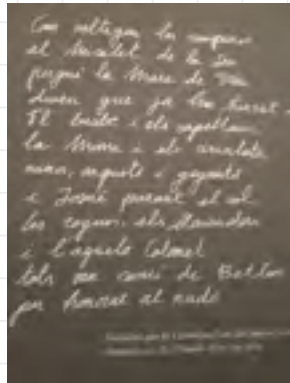

3. Entre les festes de caràcter popular a les quals Carmelina Sánchez-Cutillas va dedicar més articles divulgatius i col·laboracions, destaquen les Falles. A més de participar en llibrets com el de la falla Na Jordana, escriu articles al voltant del món faller a la Revista *Pensat i fet*. Llegeix el següent article publicat en aquesta revista l'any 1967 i contesta les preguntes:

- Qui li encarrega que escriga l'article sobre els ninots?
- De quina matèria estan fets els ninots?
- Com els veu Carmelina?
- A qui recorda quan els contempla cada any en arribar les falles?
- Qui són Pep El Blanquer i la dida Roseta?
- Per què li envaeix el sentiment d'enyorança quan veu els ninots nous?

- 4.** També el Nadal és una de les festes més celebrades per la nostra autora. En arribar aquestes dates, Carmelina escrivia unes xicotetes composicions, anomenades Nadaletes, i les enviava a les seues amistats per felicitar-los les festes.

- Entre els versos d'aquesta Nadaleta trobem un menjar típic de la cuina valenciana i un joc popular. Quins són? Elabora la recepta i descriu les regles del joc en un parell de textos instructius.
- Coneixes alguna nadala? En sols cantar quan arriba el temps de Nadal? Ara és el moment, recita-la o canta-la amb la resta de la classe.
- Escriu quatre versos, de manera semblant a la Nadaleta de Carmelina, on felicites l'aniversari, l'onomàstica, l'aprobat del curs... al company o a la companya de classe que tens al costat.

SÁNCHEZ-CUTILLAS, POETA

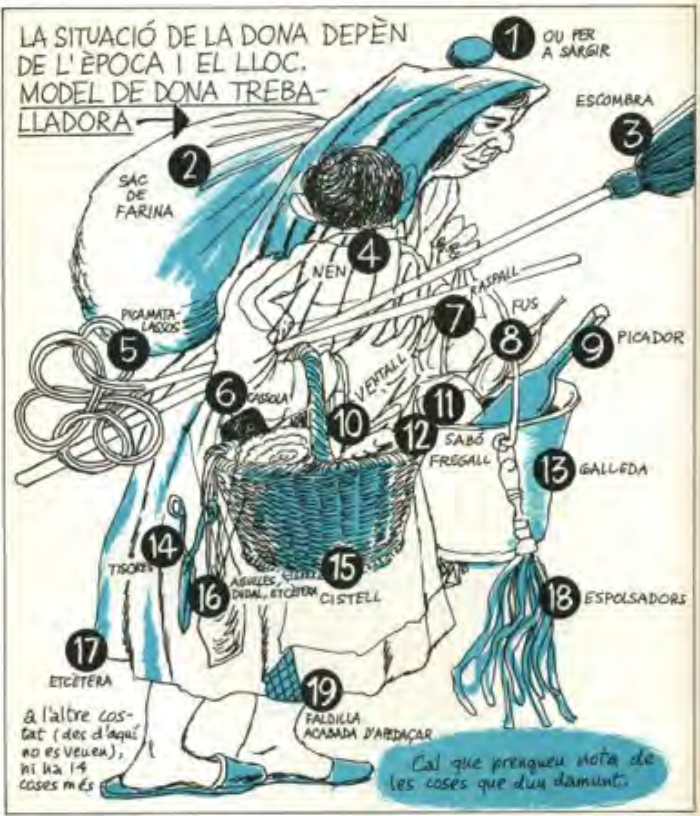
1. Llegeix i recita aquests poemes. Observa també la il·lustració.

La nostra rebel·lió
Torcar la pols sembla monòton
i el drap —amunt i avall— és groc,
com tot el cansament que ens vessa.
Torcar la pols —diuen algunes—
és esborrar el pas del temps
que cau sobre totes les coses
i s'esmicola a poc a poc.
Torcar la pols cada matí
és el cilici que portem
sobre la carn, i ens dol vivísim
i molt aspre. I jo per consolar-me,
només per consolar-me, pense
que també podria ésser el ferm
motiu de la nostra rebel·lió.

C. Sánchez Cutillas,
Conjugació en primera persona, 1969

Drap de la pols, escombria, espolsadors
Drap de la pols, escombria, espolsadors,
plomall, raspall, fregall d'espert,
camussa,
sabó de tall, baieta, lleixiu, sorra
i sabó en pols, blauet, netol, galleda.
Cossi, cubell, i picamatalassos,
esponja, pala de plegar escombraries,
gibrell i cendra, sulfumant, capçanes.
Surt el guerrer vers el camp de batalla.

Maria-Mercè Marçal,
Cau de llunes, 1998

Maria Aurèlia Capmany,
Dona, doneta, donota. 1979 amb il·lustració
d'Avel·lí Artís Gener

Ara:

- Busca el significat de la paraula “cilici”, que apareix al poema de Carmelina i explica què vol dir.
- Qui és el guerrer al poema de Maria-Mercè Marçal? Quines són les seues armes? Perquè utilitza aquesta metàfora?
- Què tenen en comú els poemes de Carmelina i de Maria-Mercè Marçal i la il·lustració del llibre de Maria Aurèlia Capmany.

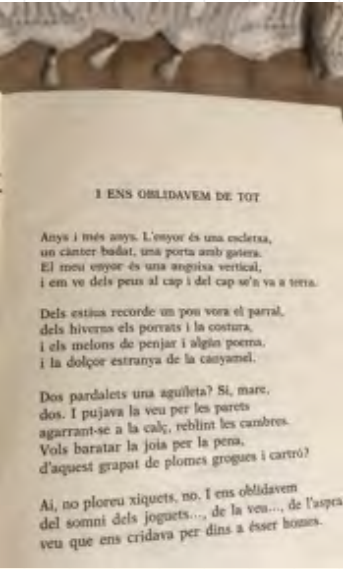
2. Llegeix aquest altre poema de la nostra Carmelina:

Anys i més anys. L'enyor és una esclatxa, un cànter
badat, una porta amb gatera.
El meu enyor és una angoixa vertical,
em ve dels peus al cap i del cap se'n va a terra.

Dels estius recorde un pou vora el parral,
dels hiverns els porrats i la costura,
i els melons de penjar i algun poema,
i la dolçor estranya de la canyamel.

Dos pardalets i una aguileta? Sí, mare,
dos. I pujava la veu per les parets
agarrant-se a la calç, reblint les cambres.
Vols baratar la joia per la pena,
d'aquest grapat de plomes i cartró?

«I ens oblidàvem de tot»
Llibre d'amic e amada, 1980 (fragment)

Fotografia: Manuel Dolz

PARLEM-NE

Al poema, l'autora recorda moments d'una infantesa viscuda entre tradicions populars: un corral amb pou i parra, els porrats, anar a costura, penjar melons, xuclar canyamel...

- Com recordeu vosaltres els estius de quan éreu infants?
- "Dels hiverns els porrats": Els porrats són les fires amb paradetes de mercat on venen productes tradicionals i artesanals.

- Al teu poble, celebren alguna fira o porrat?
- Quina festa és?
- Quan la celebren?
- Quins productes es poden trobar a les paradetes?

INVESTIGA

- Pregunta als teus iaies i iaies si coneixen aquests costums valencians. Podríeu afegir-ne uns altres més? Animeu a reviure la infantesa dels vostres majors!
- Carmelina recull en un vers una cançó popular infantil. Saps la història? Pots escoltar *Dos pardalets i una aguileta* cantada per [Dani Miquel](#) o aquesta altra versió dels [Ovidi Twins](#)

INTERPRETA

Al text hi apareix una paraula molt nostra i que està perdent-se: "baratar". Quin significat té en el text?

- Permutar, canviar una cosa per altra.
- Comprar una cosa a poc preu.
- Perdre una cosa estimada.

Sabries identificar les figures poètiques del poema?

Figura poètica	Versos
Metàfora	
Polisíndeton	
Personificació	

3. Carmelina Sánchez-Cutillas comparteix amb Vicent Andrés Estellés moltes coses: generació, veïnatge, amistat i el gust per l'escriptura com "un feix de coses petites" que van conformant un mosaic de la quotidianitat:

Ho diré lentament, com qui desfulla
margarides pètal a pètal.
Així tan lentament com es fan eixes
coses sense massa importància
i els actes petits de la vida.

Conjugació en primera persona, CSC

Jo també escric molt lent,
fent la lletra petita, mastegant
les paraules, com un bri, d'una en una,
en un petit quadern.

Coral romput VAE

Compara aquests dos poemes i digues quin és de Carmelina Sánchez-Cutillas i quin de Vicent Andrés Estellés. Argumenta la teua resposta amb exemples extrets dels versos:

- Quin és el tema central d'ambdós poemes?
- Amb què s'identifica el temps d'espera i d'arribada de l'amor?
- Quines festes i celebracions apareixen als versos?
- Quins elements de la natura ajuden a crear aquesta imatge alegre de l'amor?
- Quines figures retòriques predominen en aquests poemes?
- Creus que l'estat d'ànim del "jo" poètic és exageradament exaltat?

LA CLAU AL PANY DE LA CERTESA

SEMPRE que et veig, amor, se'm fa diumenge per tot el trencaclosques dels meus ossos.

Ai, per això tinc por moltes vegades, pensant en la distància que em separa dels dies feiners, d'aquelles coses que de tan senzilles, no cal moure la mà per a agarrar-les.

Deixa la clau al pany de la certesa si vols que passe avant, incontenible, com un riu d'enyorances. Per les vores -del riu i del meu cos- ja creixen els baladres i la molsa

L'AMANT DE TOTA LA VIDA

Sabia que vindries, que ja era l'hora de parar taula dignament, d'obrir la porta i enramar el vent amb les paraules de la primavera.

Amor i més amor d'aquell que espera, amor i més amor d'aquell que sent la pentecosta de l'amor, l'advent, i en el vent el gran crit de la bandera.

Tenia a punt, amor, totes les coses perquè sabia que vindries, ara, amb un escàndol de sonets i roses.

Amor i més amor i més encara, i avemaries i vitralls i aloses, i tots els blats novells de la tarara.

SÁNCHEZ-CUTILLAS, NARRADORA

“

“Se'm barregen els records. Per això si jo fos tan bona cosidora com Angeleta la Berganta, començaria a repuntar un record amb un altre; un de blau i un de groc, i un altre de color de cirera i aquest verd de fulla... i seria com un cobertor fet d'enyorances. Però jo no vaig aprendre a repuntar-los perquè aleshores els records no eren records, eren fets lleugers, coses menudes que venien a nosaltres i en acabant es fonien silenciosament i lenta. Sense importància.”

Matèria de Bretanya

L'obra de Carmelina Sánchez-Cutillas és predominantment memorialística: el passat retorna a través de la recerca històrica i de l'evocació personal en l'obra literària. Els records van teixint, en la seua obra poètica i narrativa, una vànova feta de retalls de diferents formes i colors. Els records inspiren la comparació amb un cobertor multicolor fet d'enyorances.

1. Amb quines altres imatges identifica l'anada i vinguda constant dels records en aquests fragments? De quina figura retòrica es tracta?

1

“L'estiu era com els partits de llargues que jugaven els homes els diumenges al carrer Fondo; pilota ve, pilota torna. I les pilotes eren la gent (...).I l'estiu era el carrer Fondo per on venien les pilotes i se n'anaven. I la partida de llargues era la vida que vivíem a l'estiu...”

Matèria de Bretanya, 1976

Figura: _____

2

“Encara que el temps tot ho abatolla i juga amb els nostres records com si jugàs amb aqueixes pilotetes que venien als porrats, açò sí que ho recorde molt bé. (...) Per això pense que el temps fa el mateix amb els nostres records: els tira, els rebota contra un mur, cauen a terra, però sempre tornen a la mà del temps. I la mà del temps, sense saber com, se'ns fica al cap i al cor i entre les artèries i la carn.”

El llamp i la sageta dels records, 1979

Figura: _____

2. La reflexió sobre els records, la precisió dels detalls, l'estil poètic del "jo" adult que recorda i el passat evocat de la infantesa connecta amb unes altres escriptores com Mercè Rodoreda. Comprova-ho:

“I entre campana i campana, un cargol de mar d'aquells que, si hi acostes l'orella a dintre se sent el mar. Aquell cargol que havia pogut ficar-se tots els gemecs del mar a dintre, per mi era més que una persona. Mai cap persona no podria viure amb aquell anar i venir de les onades ficat a dins.”

(La plaça del Diamant, 1962)

- Què se sent a dintre del caragol de mar?
- Quin significat té l'anada i vinguda rítmica de les ones? Podríem relacionar aquesta imatge amb l'anterior del joc de pilota?

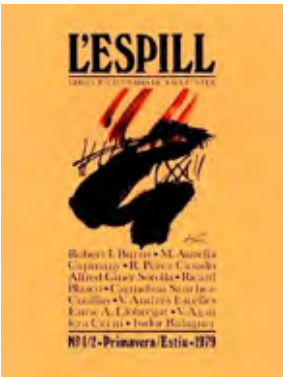
3. Si a *Matèria de Bretanya*, Carmelina rememora els estius familiars passats al poble d'Altea, al conte "El llamp i la sageta de records" publicat al primer número de la revista *L'Espill* (1979) l'autora recorda com va viure l'esclat i els primers mesos de la Guerra Civil al mateix poble, com van adaptant-se a la guerra, i com van fugir finalment.

- Reordena les columnes de manera que els fragments de "El llamp i la sageta de records" segueixquen l'ordre cronològic i s'ajusten a l'estructura clàssica del relat:

"Els pares tothora estaven plegats i parlant de la guerra: <i>Aquí en la finca y atrapados como ratones</i>, deia mon pare. I ma mare: <i>Santo, Santo, Santo, Señor de los ejércitos</i>. Però els meus germans i jo passàvem el dia asseguts al marge de la carretera, cametes penjant, per dir adios als camions que creuaven per davant de nosaltres plens d'homes amb escopetes i banderes estranyes Homes que se n'anaven a fer la guerra amb espadenyes de careta i camises a ratlletes blaves i grogues, a quadrets negres i blancs."		3 Desenllaç: fugida del poble.
"Era diumenge i de bon matí anàrem a missa a casa del marquès (...). En eixir de la capelleta on feia la missa, l'amo de la casa li va dir a ma mare que un general s'havia sublevat contra el Govern, i que la tropa de moltes ciutats el seguia i la d'altres no. I ma mare va dir: <i>"Pepe, por Dios, no me asustes"</i>. I a poc a poc ho vam saber."		1 Plantejament: esclat de la guerra.
"El temps passava i ja no era estiu, però sentíem una calor apegalosa que enardia els homes com un vi enverinat i els empentava a matar, a deixar-se morir ells mateixos per una causa perduda. Una calor estranyament espessa. Per això, quan ens va aplegar l'avís que venia cap al poble <i>la Columna de Hierro</i>, marcant el seu pas amb un reguer de foc i de mort, pegàrem a fugir. No sé com vam poder aconseguir el salconduit que ens demanarien al control del Mascarat i als que n'hi havia a l'entrada i l'eixida de tots els pobles.		2 Nus: adaptació al medi.

4. Amb la guerra, comencen els problemes per a tothom.

"I als maldecaps de la falta de sucre i de la fugida dels rectors del poble, s'afegia el maldecap del capgirament del món."

"I tot anava així, amb maldecaps petits, fins que va venir la República i en Quimet se'm va engrescar i anava pels carrers cridant i fent voleiar una bandera que mai no vaig poder saber d'on l'havia tret. Encara em recordo d'aquell aire fresc, un aire, cada vegada que me'n recordo, que no l'he pogut sentir mai més. Mai més. Barrejat amb olor de fulla tendra i amb olor de poncella, un aire que va fugir, i tots els que després van venir mai més no van ser com l'aire aquell d'aquell dia que va fer un tall en la meua vida, perquè va ser amb abril i flors tancades que els meus maldecaps petits es van començar a tornar maldecaps grossos."

Mercè Rodoreda, *La plaça del Diamant*

- Per a Carmelina Sánchez-Cutillas i per a Mercè Rodoreda, la guerra va transformar els maldecaps petits en maldecaps grossos que capgiraren el món. Amplia la llista amb tots els maldecaps que, per a tu, comporten les guerres.

5. La guerra ho canvia tot forçosament, fins i tot el significat de les paraules. Llegeix el següent fragment i esbrina el canvi de sentit que experimenten les paraules en negreta en el transcurs de la Guerra Civil. Per què estan escrites en castellà? Per què es repeteix "hambre" i "fam"?

"Aleshores, els meus germans i jo tampoc havíem d'estudiar, i no com els altres estius, sempre voltats de *mademoiselles* i de preceptors, perquè l'últim professor que vam tindre se n'anà voluntari al front. Amb tot, depreníem moltes coses; paraules desconegudes o paraules que adés volien dir una cosa i ara les feien servir per expressar idees diferents. Així vam dependre l'exacte sentit de *caído, incautado, paseo, requisado, rebelde, leal, hambre, fam...* I els himnes.

Carmelina Sánchez-Cutillas, "El llamp i la sageta dels records" *L'Espill*, 1979

6. Al final del relat, mentre fugien del poble, Carmelina recorda el moment en què escolten i veuen un esquadró d’aviació.

“Quan arribàvem al Collado va passar per damunt de nosaltres una esquadrella d’avions. Primer ens vam esglaiar, pensant que eren **pavas** que venien a descarregar sobre la carretera, però tot seguit els meus germans començaren a dir: son **Katiuskas** y **Chatos** y **Moscas**, son de los nuestros. I ma mare, com si parlàs amb ella a soles, repetia una vegada i altra: “*Diós mío, ¿hasta dónde hemos de llegar?*”, perquè es veu que no es podia avenir del fet que els seus fills diguessen *nuestros* als avions que ella considerava enemics.”

Carmelina Sánchez-Cutillas, “El llamp i la sageta dels records” *L’Espill*, 1979

“Jo mirava els avions com s’endinsaven per damunt del Penyal d’Ifach, per damunt de la mar, i podia escoltar el soroll dels motors, com si cascú d’ells tingués dintre seu un cor patint. I quan ja no es veien ni com a puntets negres escampats per sobre la blavor del cel, encara sentia l’estranya amargor d’aquell batec.”

Carmelina Sánchez-Cutillas,
“El llamp i la sageta dels records” *L’Espill*, 1979

“Tots els llums eren blaus. Semblava el país dels màgics i era bonic. Així que queia el dia tot era de color blau. Havien pintat de blau els vidres dels fanals alts i els vidres dels fanals baixos i a les finestres de les cases, fosques, si es veia una mica de llum, de seguida xiulets. I quan van bombardejar des del mar, el meu pare va morir. No per culpa de cap bomba del bombardeig, sinó perquè, de l’espant, se li va parar el cor i s’hi va quedar. Em costava d’adonar-me que era mort perquè ja feia temps que era com si fos mig mort... com si no fos res meu, ni res que jo pogués voler com a meu, com si quan es va morir la meua mare el meu pare també s’hagués mort.”

Mercè Rodoreda,
La plaça del Diamant

- Consulta quin tipus d’avions són els remarcats en negreta i digues al costat de quin bàndol lluitaven cadascun.

	Tipus d'avió	Bàndol
Pavas		
Moscas		
Katiuskas		
Chatos		

- Per què la mare i els fills tenen una perspectiva diferent dels fets?
- Al fragment anterior els avions “venien a descarregar sobre la carretera”. A quina descàrrega es refereix?
- Quina relació trobes entre aquests fragments?

7. Carmelina Sánchez-Cutillas descriu, com a testimoni, un moment històric: l’arribada al poble d’Altea dels avions carregats de bombes. Enric Valor relata un moment viscut en primera persona: el 25 de maig de 1938 el Mercat municipal d’Alacant va ser bombardejat per l’exèrcit feixista en un atac indiscriminat contra la població civil.

“Arribaven apagats ecos de l’espantosa tronada que sacsejava tot el centre de la població com *Tridesprés* sabérem, sota una hora d’onades de bombarders i caces,” (...)“el soroll dels turistes i les ambulàncies que acudien, corregudes i crits de la gent que hi anava o que tornava del Mercat Central (...) el crim contra la humanitat que s’havia perpretat una volta encara per desmoralitzar i aterrir el poble menut, el que sol sofrir sempre”.

[...]

Isquérem del refugi; miràrem amunt i vérem una polseguera tèrbola, fumosa, surant pel cel. Quan vam arribar, carrer avall, a l’avinguda d’Alfons el Savi, ens aterrí veure enderrocs per sí per lla, cap avall en la de Méndez Núñez, pertot arreu... Simó i jo tremolàvem, d’indignació, d’una estranya por. Hi havia també una esfereïdora confusió: el soroll dels turismes i les

ambulàncies que acudien, corregudes i crits de la gent que hi anava o que en tornava del Mercat Central... Mig Alacant, segurament bona part de l'antifeixista, venien a veure les destrosses, el crim contra la humanitat que s'havia perpetrat una volta encara per desmoralitzar i aterrir el poble menut, el que sol sofrir sempre.

[...]

Tanmateix, les coses van complicar-se. En la primera quinzena d'agost començà una tanda de bombardeigs en la ciutat, que, deien, recordaven els de la tardor de 1936 arran de l'afusellament de José Antonio. Crec que foren dos: en el mar, per la banda de l'estació de Múrcia; quan en el quarter tocava el toc de diana, sentírem sis explosions, i després vam saber que havien atacat un vaixell de subministraments per a la República. Hi van enviar molts soldats, però cap del magatzem. Sobre mitjan mes, el navili facciós Canàries féu, al caure la vesprada, un llarg canoneig, i els enormes obusos entraven horitzontalment pels edificis; es produí un gran terror. Els qui estàvem de passeig, acabada l'alarma, ens presentàrem ràpidament a **Benalua** i molts fórem enviats a prestar socors a la població civil.

Fou un treball molt tètric en què vaig veure alguns morts i molts ferits.

Enric Valor, *Enllà de l'horitzó*, 1979

***Benalua**, barri de la ciutat d'Alacant

- Un altre escriptor, Pere Calders, escriu *Unitats de xoc* (1936-1939) des de l'experiència com a cartògraf al cos de carrabiners durant la guerra civil:

«Avui han passat més camions carregats d'armes cap al front de Terol. El front de Terol és el nostre. El pressentim com s'agita i viu darrere de les muntanyes que marquen una línia paral·lela a la carretera de València a Barcelona...» (p. 41) «La nit passada, els avions enemics han bombardejat la població. El malestar d'aquests darrers dies ha pres un caràcter més definit i hom sap l'existència, amb més elements per a judicar-ne l'abast, d'un pla de pertorbació perfectament traçat. Els franctiradors feixistes, en un paqueig estúpid, han aprofitat l'alarma nocturna per a disparar contra els elements encarregats de portar els primers socors a les víctimes; hi ha hagut detencions, serveis de policia importants, sorpreses doloroses.» (p. 55).

Pere Calders, *Unitats de xoc*, ed. 62

- Completa la graella i aprofita per buscar informació d'Enric Valor i de Pere Calders.

	El llamp i la sageta dels records	La plaça del Diamant	Enllà de l'horitzó	Unitats de xoc
Autoria				
Lloc del fets narrats				
Data dels fets				
Relat autobiogràfic/ ficció literària				

- Busqueu fotografies de la Guerra Civil a Alacant i prepareu un àlbum fotogràfic per penjar a l'aula.

“Tantes coses com ens deixàrem darrere, tantes coses perdudes, i ara tan sols recorde la caseta de les nines, el cavallet de cartró, la pilota gran. aquell tren amb túnels al mig de la via i poblets i arbres als costats, les barquetes de vela... perquè, a l'igual dels altres xiquets de la guerra, els meus germans i jo mai més no tornàrem a tenir joguets.”

- Aquestes paraules tanquen *El llamp i la sageta de records*. Investigueu de quina manera els xiquets i les xiquetes són víctimes directes de les guerres. Després, elaboreu un informe on s'exposen aquests fets.

LA VALÈNCIA DE CARMELINA

“Voldria viure entre la mar i una badia”

Llibre d'amic i amat

Si Altea és el paisatge que dibuixa la infantesa de Carmelina, València és l'escenari de la dona ja adulta, des d'on investiga, reflexiona i escriu la seua obra. La València de Carmelina és la ciutat viscuda des de la maduresa amb tota la serenor de l'edat i la lluita en temps convulsos.

Us proposem un acostament a l'autora a través d'alguns dels espais viscuts i literaturitzats per ella. Hem fet una selecció dels llocs més importants: les cases on va viure amb la seua família, alguns dels llocs que més freqüentava, des d'on investigava la història i la literatura de la Corona d'Aragó i compartia tertúlies amb intel·lectuals. Per últim, visitarem alguns llocs emblemàtics de la València medieval, relacionats amb els estudis i interessos de Carmelina.

Mans a l'obra per a preparar una 'Ruta literària per la València de Carmesina'? Ho farem en cinc passos:

1. **Geolocalitzar** a Google Maps els llocs d'interés.
2. **Relacionar** els textos proposats amb els espais localitzats.
3. Ampliar els punts de la ruta amb quatre aportacions vostres.
4. **Dissenyar** un itinerari a My Maps que continga una selecció dels llocs que us semblen més interessants, amb els textos corresponents, tot seguint un criteri espacial i lineal.
5. **Passejar** per la València de Carmelina amb l'itinerari que heu confeccionat i llegir els textos in situ, amb una breu explicació de la relació de l'autora amb el lloc. Teniu en compte els desplaçaments i la durada de la ruta.

1. Entreu al plànol de la ciutat de València en Google Maps i geolocalitza els llocs següents:

	
Governador Vell, 22	Casa de l'avi Francisco Martínez i Martínez.
Mestre Gozalbo	Hi vivien el pare, Carlos Sánchez Cutillas, la mare, Elisa Martínez, Carmelina i els seus germans, Carlos i J.Francisco.
Carrer dels Cavallers, al costat del passatge d'entrada a Sant Nicolau.	Primera casa del matrimoni Carmelina Sánchez-Cutillas i Luis del Romero.
Gran Via Marqués del Túria, 48	Pis familiar on va viure al llarg dels anys 50 i 60 amb el seu marit, dues filles i dos fills (Luis, Carlos, Maria del Carmen i Maria Luisa del Romero Sánchez-Cutillas)
Cronista Carreres, 10	Pis on visqué els últims 40 anys de la seua vida, des de maig del 68.

Feu el mateix amb aquests altres llocs:

	
Passeig de l'Albereda, 22	Arxiu del Regne. On consultava documents i prenia notes.
Carrer Salvà	Concret Llibres. On es reunia i feia tertúlies amb amics.
Poeta Serrano Clavero, 40	Biblioteca Municipal Carmelina Sánchez-Cutillas. El barri de Benicalap li dedica la biblioteca a l'autora.
Monestir Sant Miquel dels Reis. Av. Constitució	Biblioteca Valenciana. Sala Nicolau Primitiu. On es conserva el fons bibliogràfic i 21 caixes d'arxiu amb documentació variada.

2. Després de localitzar els llocs a Google Maps, trieu quin dels següents textos podeu relacionar amb cadascun dels llocs.

a. "La casa de Carmelina Sánchez-Cutillas és una casa alta i lluminosa, oberta a la perspectiva general de la ciutat, amb el sabut prestigi de les torres i la glossada i vivacíssima diversitat de les seues places i els seus carrers... Fa poc de temps, aquest lloc de retallat encant on ara viu Carmelina era un lloc polsós i prestigiós, amb la Ciutadella davant i el Pla del Remei, on es celebrava, i què bé, la deliciosa, esquinçada i humilíssima fira de Nadal. (...) Des d'on visc actualment, a la ciutat de València, veig la casa on ella viu i escriu: pertanyem d'alguna manera, al mateix "veïnat".

Vicent Andrés Estellés. "Les parets arrapades amb les ungles", pròleg a SÀNCHEZ-CUTILLAS, C.: *Conjugació en primera persona*. València: Impremta Successor de Vives Mora, 1969

b. "El meu carrer és llarg, llarg i ple d'arbres. Ara, aquests arbres donen el seu fruit; unes pilotetes punxoses que l'aire desfà, i cau a terra o sobre nosaltres una pols groga, com un petit mantell d'oblit".

Luis del Romero, *La meua cambra més estimada*, ed. Vincle, p.65

c. “El meu avi resava el rosari a sa casa, a soles i sense donar la llanda a ningú. Jo no sabia si ell era republicà, perquè encara que érem en l’època de la República jo en coneixia molt pocs, de republicans, i sentia com les senyores es planyien per aquell rei tan simpàtic i tan espanyol que se n’havia hagut d’anar d’aquella manera (...) recorde que malgrat i no saber si ell era republicà, el sentia malparlar dels Borbons i deia que havien estat fatídics per a la nostra història. Per això **a ciutat, a sa casa**, tenia un retrat d’un d’ells, que li deien Felip d’Anjou, i, com que es veu que havia estat el més bord de tots, el tenia penjat cap per avall.”

Carmelina Sánchez-Cutillas *Matèria de Bretanya*, ed.3i4, p.38

d. Deu creador,
segon senyor
atent el prec
que els de Concret
homes com cal
lluny de mesquina
gent hostalada
e que rondina
m’han endreçat
desesperats,
per què jo faça
amb molta traça
vers, codolada

o altra rimada
composició,
on cride jo
als ciutadans
bons, malfatans
e de tota mena
que han de votar
e demostrar
llur millor seny.

Luis del Romero, *La meva cambra més estimada*,
ed. Vincle, pp 44-45

e. “No comprenc com la gent pot viure sense llibres. Per a mi la lectura és la força que em dona la vida. Podria viure amb un rosegó de pa, però amb llibres. Vaig dependre a llegir sent molt xicoteta, no per intel·ligència, sinó per curiositat de conèixer altres persones, altres móns, altres cultures. Segurament jo era massa tastaolletes, massa tafanera. Per això us demane que vosaltres sigueu tan tafaners com jo, i que trobeu als llibres la font de la vida.”

Luis del Romero, *La meva cambra més estimada*, ed. Vincle, p 79

f. “No puc negar que m’agrada escriure i que tinc alguns llibres publicats. Sé una miqueta d’història i de literatura medievals, però açò deu de ser perquè em trobe més identificada amb aqueixa època que no pas amb aquesta, de la qual estic dramàticament desarrelada.”

Luis del Romero, *La meva cambra més estimada*, ed. Vincle, p 79

g. CASOLANA
Des de la cuina m’arriba la remor
dels plats, de les cassoles. M’arriba el cant
suau de la dona que renta el peix
sota l’aixeta abans de fer l’arròs.
També m’arriba l’olor de les branques
d’olivera que cremen a la llar
i el cruixit de la porta del rebost.

Ara estic al més clos de la casa
i intente oblidar-me de tot
i escriure versos sapientíssims. però...
de sobte veig les escates que embruten
la roba de la dona que cantava,
per oblidar els plats, l’aixeta, els peixos...
i aleshores comprenc que és impossible
evadir-me del món on sóc immersa.

Carmelina Sánchez-Cutillas, *Conjugació en primera
persona*. València: Impremta Successor de Vives
Mora, 1969

h. “En aquelles cases on abunden els llibres segurament naixerà un bon lector, potser, fins i tot, un bibliòfil. En la llar familiar de Carmelina, formada pels pares -Carlos Sánchez Cutillas I Elisa Martínez Pardo- i els tres germans -Carmelina, José Francisco i Carlos- es cultivava aquesta afició a la lectura, encara que fora d’obres piadoses -la mare- o de clàssics del Segle d’Or, especialment de teatre -el pare-.”

Luis del Romero Sánchez-Cutillas, *La meva cambra més estimada*, ed. Vincle, (2020) p.15

i. COMENÇAR DE BELL NOU
Com una vall sagrada
baixaré a la mort;
però abans hauré vist
el retorn de les coses,
i l’espill de la vida
currullat de colors.

anul·lada en el temps
que ara vol repetir-se.
Ara, quan ja ha passat
la pols sobre el meu cor,
i sóc a punt d’omplir-me
de buit i de no-res,
podria -si em deixàs
l’amo llunyà, invisible-
començar de bell nou.

Serà un instant, un crit
de la meua matèria

Carmelina Sánchez-Cutillas, *Llibre d’Amic e Amada*,
Torres editor, 1980

3. Us atreviu a afegir-ne quatre punts més a la ruta? El món de Carmelina estava poblat per personatges i documents de l'Edat Mitjana (s.XIII-XV). Per aquest motiu us proposem que cerqueu textos a la unitat didàctica, a internet o al vostre llibre de text sobre els temes que us plantegem. Però podeu decidir podeu canviar-la per alguna altra temàtica que trobeu adient:

		Textos sobre
Plaça de l'Ajuntament, 1	Museu Històric Municipal	Penó de la conquesta. Jaume I
Carrer Trinitat, 13	Reial Monestir de la Trinitat	Isabel de Villena (carta apòcrifa)
Carrer del Pouet de Sant Vicent, 1	Casa natalícia de sant Vicent Ferrer	Miracles de sant Vicent Ferrer
Plaça de l'Almoina s/n	La Seu	Tomba d'Ausiàs March

4. Ara és l'hora de seleccionar uns quants punts per a confegir la nostra ruta. Si heu seguit les instruccions fins ara, tindreu 13 llocs geolocalitzats i literaturitzats. Podeu destriar aquells que estiguen més pròxims entre ells o aquells que us semblen més importants en la vida de Carmelina. Proposeu la ruta literària definitiva a través de My Maps.
5. Posem-nos en ruta. Endavant les atxes!!